

پیشوایان مذهب شیعه

(۱۳)

آقای سید ابوالحسن اصفهانی مدتی در قم بسر بردند و مورد تجلیل دولت و مردم ایران قرار گرفتند سپس اختلاف رفع گردید و علماء بقرآن مراجعت کردند .

آقای سید ابوالحسن اصفهانی بنام صاحب کتاب «وسيلة النجاة» معروف است که يك دوره فقه مذهب جعفری است . این کتاب رساله عملیه بود و مرجع پیروان ایشان بشمار میرفت این اثر بزبان عربی و فارسی تالیف گردید و متجاوز از سی مرتبه در نجف و ایران بقطع بزرگ و کوچک چاپ شد .

معلومات مربوط بشرح حال ایشان از اطلاعات شخصی آقای مرتضی مدرس چهاردهی و از کتب زیر است: محمد رازی: آثار الحججہ جلد اول - کتاب روشی بر قعی قم، صفحه ۵۸-۲۴، چاپ ۱۳۳۲؛ خیابانی: علماء معاصرین با کاظمین : احسن الودیعة بامحمد علی مدرس، ریحاته الادب .

۷۷ - حاج آقا حسین قمی از مراجع تقلید شیعه در مشهد بود. در زمان حیات آقای سید ابوالحسن اصفهانی به کربلا مهاجرت کرد و در آنجا حوزه درس دائر نمود ، پس از فوت آقای سید ابوالحسن از مراجع

بنام شیعه شد تا اینکه در سال ۱۳۶۶ قمری در کر بلا فوت کرد .

۷۸ - حاج آقا حسین بروجردی فرزند حاج آقا علی طباطبائی

بروجردی است . از نظر منشاء اجتماعی از خانواده روحانی است . سلسله نسب ایشان با سی واسطه بحضرت امام حسن مجتبی علیه السلام میرسد . یکی از عموهای معظم له سیده حمدمهدی بحر العلوم طباطبائی نجفی است فرزندان ایشان نیز طریق روحانیت را رها نکردند و مانند پدر بتدریس و امور مذهبی پرداختند .

حاج آقا حسین در پایان ماه صفر ۱۲۹۲ قمری در شهرستان بروجرد متولد شد بترتیب در بروجرد ، اصفهان و عراق و قم سکونت داشت ، تا اینکه روز پنجشنبه سیزدهم شوال ۱۳۸۰ قمری برابر با دهم فروردین ماه ۱۳۴۰ در شهر قم فوت نمود و در همانجا مدفون گردید .

تحصیلات ایشان در فقه و اصول و رجال و درایه است . مقدمات و علوم ادبی را در بروجرد فرا گرفت . از سال ۱۳۱۰ قمری در مرکز علمی اصفهان بکسب دانش پرداخت در سال ۱۳۱۸ قمری در نجف از درس آخوند ملا کاظم خراسانی و شیخ الشریعه اصفهانی استفاده کرد و مدت ده سال در نجف بتکمیل دانش اشتغال داشت در سال ۱۳۴۴ قمری به مکه مشرف شد .

اساتید ایشان عبارتند از: آقامیرزا ابوالمعالی کلباسی (۱۲۴۷-)

۱۳۱۵ - سید محمد باقر درچه (۱۲۶۴-۱۳۴۲) در اصفهان - میرسید

محمد تقی مدرس در مدرسه حاجی کلباسی و مدرسه صدر در اصفهان -

آخوندکاشانی وجهانگیر خان قشقائی در اصفهان ملا محمد کاظم خراسانی و شیخ الشریفه اصفهانی در نجف .

حوزه تدریس استاد بروجردی در بروجرد و قم بود. در بروجرد بتدریس درس دوره خارج فقه و اصول و فلسفه مشغول بود و از سال ۱۲۶۴ قمری درس خارج فقه و اصول را در قم درس میداد . شاگردان آقا حسین بروجردی را اکثر مدرسین فعلی حوزه علمیه قم و سایر نقاط تشکیل میدهند .

هنگام سکونت در قم در محل بیلاقی بشنوه اقامت داشتند و از طریق ملکی که از پدرشان بایشان بارث رسیده بود زندگی خود را اداره میکردند و وجوه شرعی را صرف امور مذهبی میکردند و از همین طریق حوزه علمیه قم را وسعت دادند و قدرت و اعتبار بخشیدند.

در سال ۱۳۶۴ قمری که بشهر قم آمد مدارس مذهبی قم را روحی تازه داد و آنجا را بیش از زمان حاج شیخ عبدالکریم حائری گسترش داد بطوریکه اکنون در حدود پنجهزار محصل و دانشجوی دینی دارد در صورتیکه قبل از آن تعداد طلبه‌ها از یکهزار نفر تجاوز نمیکرد . در زمان آقای بروجردی تعداد افراد حوزه درس خارج به یکهزار و دو بیست نفر رسید که پس از آخوند محمد کاظم خراسانی چنین پیشرفتی سابقه نداشت .

تالیفات عمومی ایشان بیشتر درباره فقه و اصول و مخصوصاً علم رجال است .

(۱) رساله عملیه (۲) تعلیق بر کفایة الاصول مرحوم خراسانی -
(۳) تعلیق بر رجال نجاشی و کافی و تهذیب الاحکام . (۴) کتاب در علم

رجال . (۵) رجال یاطبقات (۶) رساله در اصول . (۷) حاشیه بر نهاییه - شیخ . (۸) دوره ای از کتاب فقه از اول طهارت تا آخر دیات . (۹) تجرید اساتید کافی . (۱۰) بیوت الشیعه (۱۱) اساتید تهذیب الاحکام . (۱۲) - اساتید من لایحضره الفقیه .

(۱۳) اساتید کتب رجال کشی استبصار و خصال شیخ صدوق

(۱۴) تجرید رجال کشی . (۱۵) مستدرک الوسائل . ۱۶: زیر -

ایشان الجامع الاخبار الشیعه در فقه که جلد اول آن چاپ شده است (۱۷) حاشیه بر عروۃ الوثقی (۱۸) تعلیقاتی بر منهج المقال میرزا محمد باقر آبادی (۱۹) تعلیقات بر وسائل حر عاملی .

برخی از خدمات اجتماعی ایشان بشرح زیر است :

۱ - تأسیس و تعمیر مساجد و مدارس دینی در شهرستانهای ایران

مدرسه بروجردی در نجف مدرسه علمیه در کرمانشاهان - مسجد اعظم در قم - جامع الامام زین العابدین و مدرسه امام زین العابدین در دمشق - مدرسه خان در قم -

۲ - اعزام مبلغین و گویندگان به کشورهای خارج : آلمان -

مصر - کویت - پاکستان - سودان - آفریقا - زنگبار .

۳- تأسیس کتابخانه مسجد علمیه قم

۴ - تکمیل شهریه و نان محصلین علوم دینی در نجف - کربلا -

سامره - اصفهان - مشهد - قم .

مآخذ و مدارک تحقیق درباره احوالات حاج آقا حسین قمی

عبارت است از : دربار نیاکان ایشان رجوع شود به کتاب «اجازه کبیر»

از سید عبدالله جزائری و کتاب «مواهب السنیة» از حاج میرزا محمود

طباطبائی و «منتبهی المقال» از شیخ ابوعلی حائری .

کتاب آثار الحجۃ جزء دوم از محمد رازی و همچنین در کتاب «علماء معاصرین» از ایشان مختصر شرح حالی مندرج است .

بهترین کتاب درباره حاج آقا حسین بروجردی اثری است ارزنده و گرانمایه از جناب آقای سید محمد حسین علوم طباطبائی از مجتهدین بزرگ تهران موسوم به «خاطرات زندگانی آیت الله العظمی آقای بروجردی». چاپ انتشارات اطلاعات - طهران ۱۳۴۱ خورشیدی .

در این رساله علاوه بر کتب فوق نظرات مفید آقای سید محمد حسین علوی طباطبائی مورد استفاده نگارنده واقع شده است .

ماده تاریخ وفات آیت الله بروجردی

سه قطعه دو فارسی و یک عربی در ماده تاریخ رحلت حضرت آیه الله العظمی حاج آقا حسین بروجردی اعلی الله مقامه اثر طبع استاد جلال الدین همایی متخلص به «سنا» .

قطعه اول

چون رفت بروجردی از این دار فنا از دیده مردمان بشد مردم عین
از نسل حسن حسین نامی که بخلاق پاس حق او فریضه یی باشد عین
بر گردن دانش است زوصدها حق بر ذمه مذهب است زوصدها دین
تاریخ وفاتش از سنا جستم گفت عاشور دوم بنا شد از مرگ حسین

۱۳۸۰

قطعه دوم

رایت اسلام نگونسار کرد مرگ مهین مجتهد ذوفنون

رفت برو جردی چون از جهان
گفت بتاریخ وفاتش «سنا»

قلب جهانی زغمش گشت خون
رایت دین باز شده سر نگون

۱۳۸۰

قطعه سوم عربی

قد سمعت نعی حبر عالم
ثم ارخت له از قلت ویه

كان للعلم و للمذهب زین
جاءنا العاشور من موت الحسین

۱۳۸۰

۷۹- حاج سید عبدالهادی شیرازی فرزند حاج میرزا اسمعیل است که در سال ۱۳۰۰ قمری در خانواده‌ای روحانی متولد شده است و با آیت‌الله بزرگ شیرازی منسوب است.

تحصیلات ایشان در فقه و اصول و فلسفه و حکمت در سامره و نجف بود استادان وی عبارتند از: آقامیرزا محمد تقی شیرازی - آقامیرزا علی شیرازی آخوند خراسانی شریعت اصفهانی در فقه و اصول با اصطهباناتی در فلسفه و حکمت با حاج آقارضا تبریزی در اخلاق.

حوزه درس حاج سید عبدالهادی شیرازی در نجف بود و بتدریس درس خارج در آنجا اشتغال داشت. علاوه بر رساله عملیه تألیفات بسیاری در فقه و اصول از معظم له بیاگادر مانده است در سال ۱۳۶۹ قمری برای معالجه چشم بایران آمد و در بیمارستان فیروز آبادی بستری گردید و سپس بقم نیز مسافرت کرد.

سید عبدالهادی شیرازی از فقهاء بزرگ عصر اخیر بشمار میرود

و با آنکه در اواخر عمر از دو چشم نابینا شده بود مرجعیت بسیاری از شیعیان جهان اعم از ایرانی و عرب را بعهده داشت و پس از فوت حاج - آقا حسین بروجردی مرجعیت درجه اول شیعه را داد و ولی دیری نپائید که در سال ۱۳۴۱ شمسی جهان را بدرود گفت .

۸۰- حضرت آیت الله آقا سید محسن حکیم فرزند آقا سید مهدی مجتهد است . آقا سید مهدی از طبقه روحانی و دارای تألیفاتی میباشد از جمله: ۱ - تحفة العابدین . ۲ - معارف الاحکام فی شرح شرائع الاسلام ۳- شرح حجیة القطع .

۴ - رسالۃ فی التعادل والتراجیح ۵ - مجموعة الرسائل

خانواده ایشان منسوب است بالامیر سید علی حکیم طباطبائی که از علماء عصر خویش بود شغلی را که درباره صفوی داشت ترک گفت و در عصر صفویه در نجف ساکن گردید .

سلسله نسب حضرت آیت الله طباطبائی حکیم باسی واسطه بحضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام میرسد بنا بر این روحانیت و سیادت هر دو در این خانواده جمع است .

در چنین خاندانی آقا سید محسن حکیم در سال ۱۳۰۶ قمری برابر با ۱۲۶۸ شمسی در نجف متولد شد باین ترتیب اکنون که سال ۱۳۴۷ شمسی است مدت عمر ایشان بسال قمری هشتاد و دو سال و بسال شمسی هفتاد و نه سال است .

تحصیلات ایشان در فقه و اصول نزد دانشمندان زمان از جمله سید محمد کاظم یزدی و آقا ضیاء عراقی در نجف بود .

اکنون در نجف بتدریس فقه و اصول دوره خارج مشغول و امامت جماعت را به عهده دارند محل نماز جماعت ایشان در صحن حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام و بسیار مفصل است . اخیراً بعلت ضعف مزاج فرزند ارشد ایشان بجای پدر اقامه جماعت میکنند .

حضرت آیت الله حکیم سفر هائی به شهرهای مختلف عراق از جمله کربلا و کاظمین و سامراء کرده اند و دو بار نیز یکی در سال ۱۳۵۰ قمری و دیگری در سنه ۱۳۵۳ قمری به جبل عامل مسافرت فرموده اند . خدمات اجتماعی ایشان بشرح زیر است :

- ۱ - بناء مساجد و توسعه و ترمیم آنها
- ۲ - ایجاد حسینیه در نقاط مختلف
- ۳ - تأسیس مدارس دینی ویا کمک در ساختمان آنها
- ۴ - فرستادن برگزیدگان مذهبی جهت ارشاد مردم بنقاط مختلف .
- ۵ - ایجاد کتابخانه های عمومی - اولین کتابخانه در سال ۱۳۷۷ قمری در نجف تأسیس شد .
- ۶ - تشویق مؤلفین و ناشرین کتب جهت نشر آثار اسلامی

- تالیفات حضرت آیت الله حکیم را میتوان بدو بخش تقسیم کرد .
بخش اول آثاری است که چاپ شده است بشرح زیر :
- ۱ - مستمسک العروة الوثقی - در فقه - چاپ اول ۱۳۶۸ قمری
  - چاپ دوم ۱۳۷۶-۱۳۸۲ - دوازده جلد و ۶۱۰۲ صفحه .

۲- حقائق الاصول - در علم اصول فقه . دو جلد - نجف ۱۳۷۲ قمری ۱۳۸۰ صفحه .

۳- منهاج الصالحین - رساله عملیه - دو جلد - نجف - چاپ اول ۱۳۶۵ قمری ، در حدود یازده بار چاپ شده است از جمله چاپ سال ۱۳۸۲ قمری است .

۴- دلیل الناسک - شرحی است استدلالی شبیه به المستمسک بر مناسک الحج شیخ میرزا حسین غروی نائینی . نجف ۱۳۷۷ قمری ۲۷۶ صفحه .
۵- نهج الفقاهة - شرحی است استدلالی بر کتاب مکاسب شیخ - مرتضی انصاری - درباره فقه - چاپ اول - نجف ۱۳۷۴ قمری ۴۵۶ صفحه .

بخش دوم آثاری است که تا کنون چاپ نشده و بخط حضرت - آیت الله آقاسید محسن حکیم موجود است :

۶- شرح التبصره - شرح استدلالی - بین سالهای ۴۵ - ۱۳۴۰ قمری نوشته شده است . پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۷- رساله فیما يتعلق بسجدتی السهو : - رساله استدلالی در چهل و شش صفحه - نوشتن این رساله در ۱۷ صفر ۱۳۴۴ پایان یافته است .

۸- رساله فی بعض الفروع المتفرقة من الصلوة - استدلالی ۳۳۰ صفحه - ربیع الثانی ۱۳۳۶ قمری .

۹- تعلیقة علی نجات العباد - در باره اوقات نماز - ۲۳ صفحه

۱۰- تعلیقة علی الریاض - از اجاره تا مسائل نکاح - ۴۱ صفحه

۱۱ - رساله فی ارث الزوجة من الزوج - ۲۷ صفحه - ۱۸ صفر ۱۳۳۲

قمری .

۱۲ - حاشیه علی تقریرات الخوانساری مربوط به مبحث بیع -

چاپ سنگی نجف ۱۳۵۷ قمری

۱۳ - حاشیه علی کتاب الربا - بغداد ۱۳۴۴ قمری .

۱۴ - شرح کتاب النافع - از آغار بحث طهارت تا آخر - ۱۳ -

رجب ۱۳۳۱ ق .

۱۵ - رساله مختصرة فی الدراية - در علم حدیث - ۱۳ صفحه ،

مأخذ ومدارك تحقیق در باره آیت الله آقاسید هجسن حکیم -

مطالب مندرج در این رساله از کتاب «الامام الحکیم» السیده حسن الطباطبائی» مأخوذ است .

چاپ اول نجف ۱۳۸۴ قمری . همچنین رجوع شود به آثار دیگر

همین نویسنده: یکی کتاب مکتبات النجف الاشرف ومختصر من تاریخها

و دیگر کتاب « مع علماء النجف الاشرف» چاپ اول . در باره نیاکان

ایشان میتوان بکتاب زیر مراجعه کرد: اعیان الشیعه - الذریعة - الاعلام

للزرکلی - همچنین «اعلام الشیعه» تالیف شیخ آقا بزرگ طهرانی .

پایان